

Barigam200

Mar 31 2017

ҒАЛЫМ ЖАЙЛЫБАЙ

(ҚР Мемлекеттік сыйлығына ұсынылған
«Есіл ағады» жыр жинағынан)

САУАЛ

Қазаққа өлең керек пе,
әй, білмедім,
Білмеуімнің өзін де қайғым дедім.
Қанатының сусылы аққу құстың,
Мамырлатып жеткізді майдың лебін.

– Ақынсыз – деп мақтама,
Ой,
сіз,
ғажап,
Көк жүзінде жұлдыздар жамыраған.
«Ойсыз қазақ болса да,
тойсыз қазақ
болмайды», – деп кетіп ед, Қадыр ағам.

Өлең жаздым өмірде
өрледім де,
Шуақ кезім ол менің,
шырақ кезім.
Жанарыма жас тұнды көргенімде
Бала күнде аршыған бұлақ көзін.

Жусанды қыр,
мен сенде жарқылдағам,
Дүбірлетсе дүлдүлдер дүниені.

Алқалы топ алдында алқынбаға,
Біздің сөзге қарғам-ай, кім не еді?

Жақ айырар сауалды

қалай ұғар,

Бұл жүйкеге керек-ақ талай төзім.

Талайы бар жұрт едік

Абайы бар –

Қазаққа өлең керек пе, ал, айт, өзің!..

КӨРДІМ

Жақсыны көрдім,

Жаманды көрдім,

Зулаған күнде құр аттай.

Тіршілік,

Сенің бағаңды көрдім,

Қолға тұрмайтын сынаптай.

Алысты көрдім,

Жақынды көрдім,

Көргенім қандай көп еді.

Ақырзаманғы ақынды көрдім,

Өлі сөздерден өлеңі.

Ақты да көрдім,

Қараны көрдім,

Асудан әрі асарда.

Дананы көрдім,

Ағаны көрдім

Ақ жайлау алды қашанда.

Жарық та көрдім,

Қараңғы көрдім,

Ақша бұлттардың ішінде.

Ғаламды көрдім,

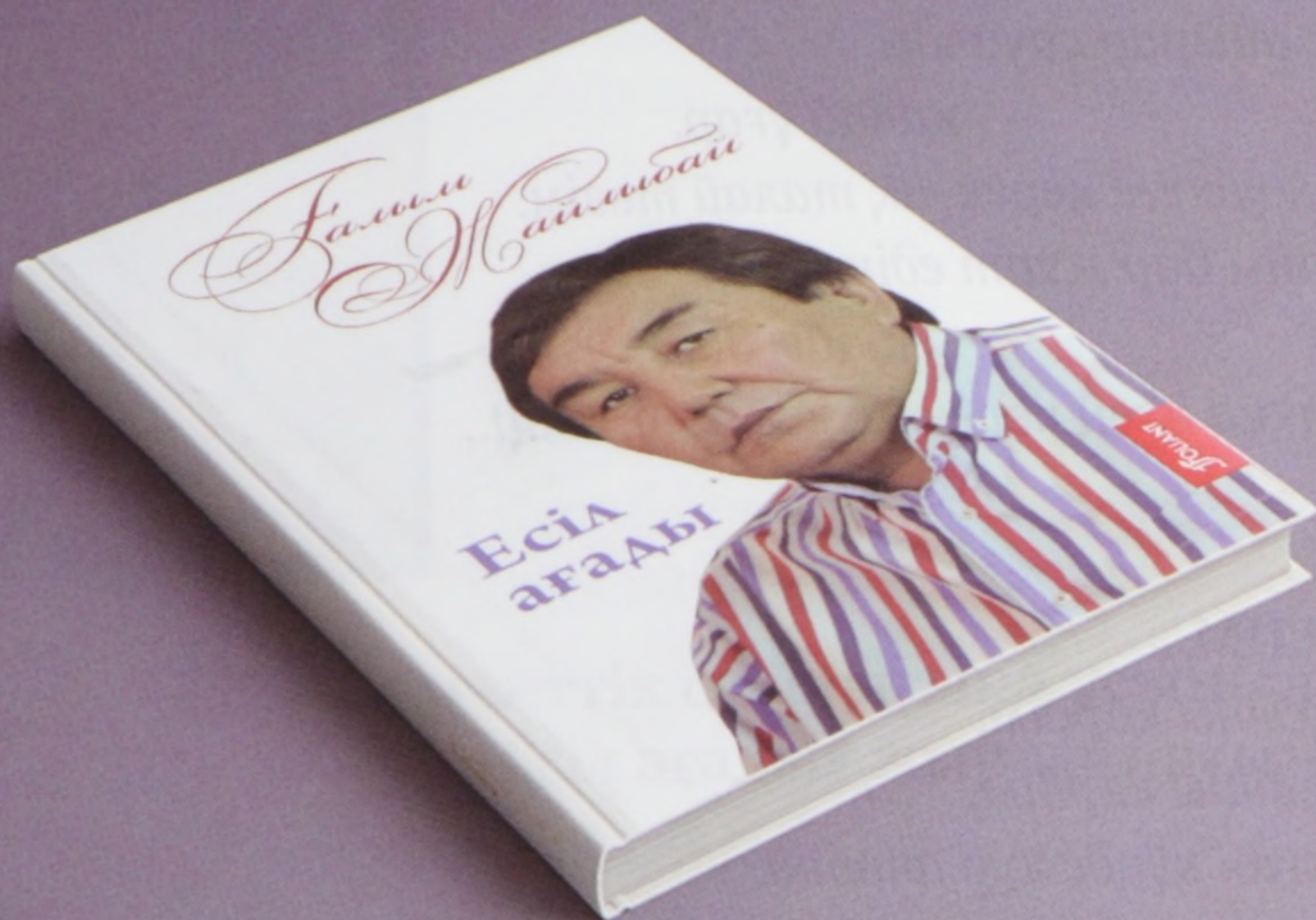
Бабамды көрдім

Ақ сауыт киген түсімде...

Азапты көрдім,

Мазақты көрдім.

Бақ ұшты көздің ұшынан
Ғажапты көрдім,
Қазақты көрдім
Керуеннің кеуде тұсынан.

Даламның жырын дарабоз қылдым,
Өмірімнің шығып өріне.
Шанағы сынған қара қобыздың
Қаңқасын ілдім төріме.

ЖЕТІМ ҚҰЛЫН

Айдарынан жел еспей кекілдінің,
Еңку шалды еңіске екінді күн.
«Протонның» уынан енесі өлген –
Көлеңкеде жылайды жетім құлын.

Тамылжыса таң нұры
Кие көрген;
Бір-біріне қос мұңлық,
Сүйенер ме ең?

Жетім құлын иесі

Жесір әйел –

Өз-өзіне қол жұмсап күйеуі өлген.

Үміт жібі үзілсе – үгілер ең,

Ғұмырыңның батпандай жүгіменен.

Жетім құлын қаңғиды әр аулада

Жесір әйел жылайды түніменен.

Жалғыз жіпке байлаған – Тағдыр ұлы;

Зымыранның зымыстан жаңғырығы.

Жетім құлын жетіліп кетер болса

Сойып алмақ соғымға арғы жылы.

Замананың соққалы жегі желі,

Босағаның бос қалған желілері.

Серілері ауылдың не біледі?

Осы сұрақ жанымды кеміреді..

Сағыныштың сазындай – саған далам,

Хабар жетіп жатады әр арнадан.

Көлеңкеде көз жасын көлдетіп тұр –

Жетім құлын кекілі таралмаған.

Шаңырақ бұл –

Индетке ірге түрген,

Үзілердей жетеді күнге түннен.

– Құлыныңды қанғытпай,

қамасаңшы...

Кінә іздейді ағайын кіл жетімнен.

Аман шығу ақ таңға –

бас амалы,

Оғы тиген тағдырдың тасадағы.

... Жесір әйел сыйпаса маңдайынан

Жетім құлын көзінен жас ағады.

Беу, қос мұңлық,

Жолында сортаң із көп,

Қай қиырға тұрады тартамыз деп.

Кезек-кезек көз жасын сығады да –

Тірлігіне кетеді талқан іздеп.
Қайран ауыл!
Құшағын жайған Ана,
Алладан нұр күтеді айдалада.
Жетім құлын жетіліп –
Тарлан ашып
Арғымаққа білмеймін, айнала ма?

...Еңку шалса еңіске
Екінді күн,
Шемен күйін шертеді шетін мұңым.
Күн-керуен соңында
Соры қайнаған –
Жесір әйел,
Жегі жел,
Жетім құлын.

АЙ КӨРДІМ

Ай көрдім
                  аман көрдім толған айды,
Толған ай көре алмасаң ол да қайғы.
Түндердің серуені сейілсе де –
Күндердің керуені жорғалайды.
...Ай көрдім,
                  аман көрдім толған Айды.

Ай көрдім,
                  жұлдыз көрдім айдан бері,
Сол әуен тербетіп ең қайдан мені?..
...Жанатын Ай астында жалғыз шырақ –
Қанатын қара түнде жайғанда елі.

Ай болып
көз алдымда айналды әлем,
Қайтейін сол шыраққа байланды өлең.
...Қайғы өрдім қара түннің қайысынан,
Ай көрдім,
Сен не дейсің ай көрмеген?..

Ай көрдім,
түсінбедім түсім,
өңім,
Немене ай көрмейтін кісі ме едім?..
Арайды Айдан тамған ішіп едім.
...А, енді түсінемін.

Қаратау,
айналайын жаным, арым,
Сен десе ақтабан боп аңырадым.
Қайрағын қайратымның жанып жібер –
Қастерлі қайран қара шаңырағым.

Қаратау!
Келем, кетем жылда саған,
Өзіңмен мен шығармын мұңдас адам.
Заулатып шаманалар зулағанда
Аунатып қара тасты жыр қашағам.

Жаныңа жақсылығын жағалатпай,
Кейде өмір
Жүйкенді жер табан аттай.
Қарайып отырамын құз басында
Қаратау тасындағы қара дақтай.

Шаңытқан шаңқай түсте жолға қарап,
Құйқылжыр құс – көңілім арда қанат.
Қозғайды бар қайғым мен қасіретті,
Қаратау тасындағы сол қара дақ.

Жылдардың күндер қашып жетегінде,
Жылғасы жылап аққан етегінде.
Мың ырғақ мұнар құйқылжытып,
Сыбырлап сыр айтады кетерімде.

Мен сенің тағдырыңды шамалармын,
Түбінде түнеп кеткен қарағанның.
Қара жол қайқандардан әрі асқанда
Іздерін көріп қалдым қара нардың.

Мейірін төкпесе де ана заман,
Ұйыдым шақырғандай бабам азан.
Қаратау – қара саба,
                                қара бала

Оты өшпес ошақтағы қара қазан.

Тастары Қаратаудың қатпар-қатпар,
Қатпардың астарында ақтандақтар.
Асыл да аналарым бесік тербен,
Басында бабаларым тапқан бақ бар.

Қазаққа қасиеттей арлы отауым,
Қаратау,

                        Айналайын арда тауым.

Басында бақ іздеген Бабам ізі –
Мен үшін одан өзге бар ма атауың?..

Шыңыннан шындығымды көріп қалғам,
Бұлтыңды ыдыратам төніп барған.
Қазақтың кие болып даласына,
Қаратау – қара нарым шөгіп қалған...

БАЯНАУЛА. ТҮНГІ ТІЛЕК

Жасыбайда,
Көлдің беті жайнаған жасыл айна.
Жұпар шаштым жұптасып
                                жұлдыздармен,
Ғазал оқып ғаламат ғашық Айға.

Саған келем сарғайсам саялауға,
Саялауға,
Арымды аялауға,
Баяны жоқ тірліктен баян тауып,
– Кел – дейді, Баянаула.

Баяным-ай!
Қос бүйірін көгіңде таянып Ай,
Бұлт көше ме басыңнан баяғыдай...
Бұлт кетпесе басыңнан баяғыдай,
Бұлт кетпесе басыңнан баяғыдай,

ҚАРАҒАНДЫ ЛАГЕРІ

Дүр сілкінтер дүниенің дүрмегі ауыр.

Күнде дабыр бұл тірлік.

күнде дауыл.

Алаш жұрты

азаптың аралы ма –

Қарағанды лагері

Бұл не лагерь?..

Сарыарқаның қойнауы мәңгі жасыл

деп ойлама, ерке қыз.

қаңғыбас ұл!

Сен де міндің келместің кемесіне –

Қанды қасап жасаған қанды ғасыр!

Ғалам да алаң өткенге.

санам да алаң.

Көңіл айтсын адамзат

саған, далам!

Қарағанды лагері –

қара түнек –

Қарағанның түбінде қарандаған.

Қалмаса да зұлымдық мәңгі жасап.

Қиямет – қайым көргенім

қанды қасап.

Жиырмасыншы ғасыр сол

алшаң басқан –

ГУЛАГ архипелагын алдына сап.

Қарағанды.

Қазақтың қара нары.

Самал әні сарнайды

саған әлі.

Жұмыр жерде жұдырығын ішке түйіп –

Сталиннің өріп жүр баталары.

Арғымағым,

арда едім,

арыдым де.

Қадірлімнің таба алмай қабірін де.
Сталиннің вагоны музейде тұр –
Қаңқасынан қан саулап әлі күнге.

Ұрпақ мынау өткеннен не біледі,
Сүйегімді сол сауал кеміреді.
Қарағанды лагері –
қаралы өлең,
Есіл,
Нұра – егізім егіледі.

Зар айтады,
қан құсып көкірегі,
Жетім желге қосылып жетігені.
«Жалаңашкөл»,
«Алжир» боп
шашын жайып –
«Степлагы» Кеңгірде өкіреді.

Басы бардың бақ тұрмас бар баяны,
Арулардың арман боп ардай әні.
Көктіңкөлі қос қолын көкке жайса,
Сарысудың өзені сарғаяды.

Ірің толған ібіліс іреңінде,
Бұдақ-бұдақ бұлт көшкен бұл өңірде.
Қарағанды лагері –
қара таңба
Жиырмасыншы ғасырдың жүрегінде.

Кешіріңдер,
Жан аға,
ақ аналар,
Сағаналар сөйлесін
бағаналар.
Жиырмасыншы ғасырдың басындағы
Қарағанды лагері – қара орамал.

* * *

Сарыбелдің сарнаған самалынан,
«Ерім-айлап» көшірді дала бір ән.
Қан сорғалап тұратын балағынан,
Сонау күннің түнерген қабағынан,
Қаралы жұрт –
қара орман,
қаралы маң.
Жалқын іздеп жарықтың жамалынан,
Қара қобыз зар құсса сағағынан,
Тасы тисе тағдырдың тасадағы
Жас ағады жылдардың жанарынан.

Сол жылды айтсам тартады сол қабағым,
Зорланамын
батқандай сорға қалың.
Оты бардың оқимын ойлы хатын,
Тотылардың естимін тордағы әнін.

Топан кірді түсіме...
толған ағын –
Долы өзеннің осынша долданарын...
Қаратаудың басынан шыққан көштің
Арбасының көргенмін доңғалағын,
Тағдыр деген, қайтейін, сол, қабағым...
Ей, ескен жел,

қайғымды еселеме!

Ескертпедің ес болса кеше неге?..

Көгеретін кезікпей көсегеңе –

ік тілекті жолыма төсе, деме!

Ерте өле ме бұл пенде,

кеш өле ме,

Бодан күнен қалғаны бос өнеге –

Тағдыр жазса көнесің пешенеңе...

Беу, Сарыарқа!

Салқар көш сабыр еді,

сағыныштан жаралған сағым елі.

Асу-асу бел еді,

шағыл еді,

арғымағы

арманның ақ үлегі.

Әппақ құсым қанатын қағып еді,

«...Абылай аспас Арқаның сары белі»

Бастап кетті, білдің бе, тағы нені?..

Барқытбелден асырып таңдарды алға,

Сарқыт берген сай едің сардарларға.

Жұмыр жерсің сен де енді қан жалаған –

Ғұмыр берсін дейін бе қалғандарға...

Мынау заман қай заман –

қай қай заман –

Үзік-үзік үмітің жалғанғанда.

...Жайық үшін жаулассаң жазығың не –

Еділ үшін егессең арман бар ма?

Қасірет кешті адамзат, мұң қаптады,

Көздің жасын көп күндер құрғатпады.

Бұлдыр-бұлдыр дүние көз ұшында,

Күйрығындай түлкінің бұлғақтады.

Жұмыр басты пендені жұтып жатты,

Шындық өлген кезеңнің шым-батпағы.

...Қарағанды лагері –

«Қарлаг» емес –

Қара ниет қоғамның ЗҰЛМАТЛАГЫ.

Қатарына жатқызса жазалының,

Кімге керек адалдық,

тазалығың?...

Зар шлетіп заманы

қан жұтқызды –

Орыс,

неміс,

жебірей,

қазақ ұлын...

Шалқар әні – шарығы ажалының,

Тарқағаны осы ма базарының.

Қыямат-қайым туғанда

пенде біткен –

бірге айтады екен ғой АЗА жырын...

Жылымық жыл көтерген жыр байрағы,

Зымыран күн төбеңнен зулайды әрі.

Құлағы жоқ құбыжық

қоғам сынды –

тұрағы жоқ бағың да тұрмайды әні...

Жусан, көде,

ырғалған ырғайлары,

Ішке түйген талайды сыр қайнары.

«Қарабаста» қара ағаш қобыз шалса,

Сыбызғы боп сарнайды қурайлары...

«ҚАРЛАГ» ҚАҚПАСЫ

Қарабаста...

талай тұтқын асылған дар ағашқа,

талай тұтқын таласқан шамалы асқа,

талай жендет қан ішкен қара қасқа...

Қарабаста...

Ал сен, бала, білмесең жағаласпа!

Айналғанмен кең орын,

кен орынға,

Жер орында тұрса да,

ел орында –

Қолтаңбасы сол кездің вокзалында –

Ғасыр дағы...

*«Қарабастың» қабағы ашылмады,
түске кіріп сан ұлттың асылдары.
Қоңыртөбе* қоңыр бір күйге түссе,
Шерубай-Нұра* шер шертер қасыңдағы.*

Арқа жақта...

*Шалғынына аунай бер шалқалап та!..
Жана шеккен жазықсыз сол миллион –
«Қарабастан» тараған шартарапқа.
Қарабаста...
тұтқын да жоқ, жендет жоқ, дар ағаш та.
Қарғыс айтар Қарабас қараңғы ойға –
Адамзатқа мың алғыс,
Нар Алашқа! ...
Жол түскенде келіп тұр Қарабасқа...*